

Riktlinjer för placering av den enskildes tillgångar (pengar)

ÖFM 2019/0017-2

Antagen av överförmyndarnämnden den 11 april 2019 § 45.

Bakgrund

En god mans och förvaltares insatser i ett uppdrag är styrta av hur förordnandet är utformat. Om ekonomisk förvaltning ingår i uppdraget har god man/förvaltare ett ansvar att förvalta huvudmannens tillgångar på ett omsorgsfullt vis. En huvudman är en vuxen person som har fått en god man/förvaltare utsedd för sig.

Förmyndarskap inbegriper däremot alltid ett ansvar att bevaka den underåriges ekonomiska intressen.

Huvudregeln är att en huvudmans/en underårigs (hädanefter den enskildes) tillgångar i skälig omfattning ska användas för den enskildes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. De tillgångar som inte används för sådana ändamål ska placeras så att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och så att de ger en skälig avkastning. För att kunna uppfylla dessa krav måste en god man/förvaltare/förmyndare (hädanefter ställföreträdare) skaffa sig tillräcklig god kännedom om den enskildes personliga förhållanden. Detta framgår av *12 kap 3 och 4 §§ föräldrabalken*.

Tillgångar ska användas till den enskildes nytta innan placering blir aktuellt

I förarbeten har lagstiftaren uttalat att ställföreträdare allt för ofta ser som sin viktigaste uppgift att vara sparsamma med den enskildes tillgångar, därmed är det viktigt att påpeka att det primära syftet är att medlen som den enskilde har ska användas till dennes nytta. För huvudmän exemplifieras nytta av lagstiftaren som vård och rekreation, men att det även vara aktuellt att använda medlen för att bekosta en bättre bostad, en rekreationsresa eller liknande. Gällande underåriga behöver flera faktorer vägas in i bedömningen kring vad som är en acceptabel användning av tillgångar, där den underåriges intresse ska vara i fokus men där föräldrars eller familjens intressen i vissa fall kan komma att vara en bieffekt.

Först när den enskildes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt tillfredsställs, kan placeringsregeln bli tillämplig. Huvudregeln är då att de tillgångar som inte används för just uppehälle, utbildning och nytta i övrigt, ska placeras med tillräcklig trygghet för deras bestånd och ge skälig avkastning. Tillgångarnas trygghet ska alltid sättas i främsta rummet.

När ansökan ska och inte ska ske till överförmyndarnämnden

Enligt föräldrabalkens regler krävs överförmyndarnämndens samtycke till vissa placeringar och som en ställföreträdare vill göra. I andra fall ska placeringar ske utan överförmyndarnämndens inblandning. Tjänsteperson på bank ska ha kännedom om placeringsformer och vilka placeringar som kräver överförmyndarnämndens samtycke. Överförmyndarnämnden ska därmed kunna förlita sig på deras kompetens inom området. Därmed kan uttalande från

banktjänsteman behövas för att överförmyndarnämnden ska kunna se att legalitetsprincipen efterlevs (beslut måste ha stöd av lag, överförmyndarnämnden kan därför inte fatta beslut om samtycke till placeringar som faller utanför överförmyndarnämndens behörigheter).

Placeringar utan överförmyndarnämndens samtycke

Föräldrabalken har en uttömmande lista på samtliga placeringar som sker utan överförmyndarnämndens samtycke. Överförmyndarnämnden blir därmed inte inblandad i följande placeringar:

- Placering i andelar i en värdepappersfond som avses i lag (2004:46) om värdepappersfonder, eller i ett utländskt fondföretag som är underkastat en offentlig reglering som väsentligen stämmer överens med den som gäller för värdepapper här i landet.
- Placering i skuldförbindelser som har utfärdats eller garanterats av stat eller kommun.
- Placering i skuldförbindelser som har utfärdats av Svenska Skeppshypotekskassan eller av bank eller kreditmarknadsföretag enligt lag (2004:297) om bank och finansrörelse eller av ett utländskt bankföretag eller ett annat utländskt kreditinstitut som är underkastad offentlig reglering som väsentligen stämmer överens med den som gäller för banker eller andra kreditinstitut här i landet.
- Placering av pengar i räntebärandekonton såsom sparkonton och fasträntekonton.

Lagstöd för detta framgår för legala förmyndare i *13 kap 5 § föräldrabalken* samt för särskilt förordnade förmyndare/goda män/förvaltare i *14 kap 5 § föräldrabalken*.

Placeringar med överförmyndarnämndens samtycke

Överförmyndarnämndens samtycke krävs bara om typen av placering är exkluderad från den uppstaplade listan under rubriken ovan. Det innebär att överförmyndarnämndens samtycke krävs för exempelvis placeringar i aktier, kapitalförsäkringar, aktieindexobligationer, specialfonder, lösöre eller fast egendom. Dock finns undantag från detta.

Om en vuxen huvudman förstår vad placeringen innebär för denne och kan företräda sig själv och genomföra placeringen, ska inget samtycke inhämtas från överförmyndarnämnden. Det innebär att det är bara aktuellt att inhämta överförmyndarnämndens samtycke för en huvudman när en god man/förvaltare företräder den enskilde vars tillgångar ska placeras.

Legala förmyndare ska inte heller inhämta överförmyndarnämndens samtycke om den underårige totala tillgångar är mindre än 8 prisbasbelopp. Om den underårige har tillgångar som motsvarar 8 prisbasbelopp eller mer ska ansökan om

överförmyndarnämndens samtycke lämnas in om placeringen avser något annat än det som ovanstående lista specificerat.

Särskilt förordnade förmyndare ska alltid ansöka om samtycke om den underåriges tillgångar ska placeras på annat sätt än vad ovanstående lista specificerat.

Lagstöd för att samtycke ska inhämtas framgår för legala förmyndare i *13 kap 2 § och 13 kap 6 § föräldrabalken* samt för särskilt förordnade förmyndare/goda män/förvaltare i *14 kap 6 § föräldrabalken*.

Bedömningskriterier vid ansökan om samtycke

Överförmyndarnämnden tar hänsyn till många olika faktorer för att kunna bedöma om samtycke kan lämnas till ansökan om placering. Bedömningen sker alltid baserat på tillgängliga uppgifter och utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Vid bedömningen ser överförmyndarnämnden bland annat över själva placeringen, dess lämplighet i helhet eller i del, omständigheterna kring den enskilde, dennes tillgångar, behov, ålder samt sociala situation. Placeringar kan i många fall, men inte alltid, försättas med spärr. Överförmyndarnämnden kan ställa krav på att placeringen ska försättas med spärr motsvarande överförmyndarspärr.

Ställföreträdaren ansöker

Ansökan om samtycke till placering ska göras av behörig part, innebärande ställföreträdare för den enskilde vars förordnande inkluderar sådan rättshandling. Har en underårig två förmyndare behöver båda förmyndare skriva under ansökan.

Sökanden har möjlighet att justera pågående ansökan till överförmyndarnämnden fattat beslut i ärendet. Överförmyndarnämnden ska ge den sökande en möjlighet att komplettera sin ansökan om ansökan saknar tillräcklig information för ett positivt beslut.

Bedömning av placeringens lämplighet

Källan till medlen

För att avgöra om en placering är lämplig eller inte behöver hänsyn tas till varifrån medlen kommer. Det vanligaste förekommande för huvudmän är att god man/förvaltare vill placera pengar som härrör sig från sparad kapital. Det vanligaste förekommande för underåriga är att den underåriga fått en engångsutbetalning och att förmyndarna då vill placera hela eller del av utbetalningen. Pengarna som den underåriga fått kan utgöra allt från arv, försäkringsutbetalning, efterlevandestöd, personliga gåvor till brottsskadeersättningar.

Inför beslut om placeringens lämplighet ska hänsyn tas till ändamålet varför den enskilde fått just de tillgångar som avses placeras. Vid exempelvis

försäkringsutbetalningar och brottsskadeersättningar är ändamålet med utbetalningarna att medlen ska användas för att avhjälpa eventuell fysisk eller psykisk skada. Därmed är det viktigt att säkerställa att majoriteten av medlen används till detta eller till de hjälpmedel som den enskilde behöver, antingen i närtid eller i framtiden. Om den enskilde har ett behov av tillgångar i närtid ska överförmyndarnämnden bedöma ansökan restriktivt. Ett arv kan jämförelsevis placeras i större utsträckning då ett utbetalat arv generellt inte har ett syfte som en försäkringsutbetalning har.

Placeringens risk

Som huvudregel kan överförmyndarnämnden inte samtycka till placeringar där tillgångar endast placeras i en högriskplacering, eller placeringsförslag där majoriteten av placerade tillgångar placeras i högriskplaceringar. För att samtycke ska kunna lämnas ska det inte föreligga risk att majoriteten av de placerade tillgångarna går förlorade vare sig direkt eller över en längre period. Det föreligger ett uttryckligt lagkrav på att placeringen ska ha fokus på medlens bestånd och inte på potentiell avkastning. Därmed kan överförmyndarnämnden inte samtycka till placeringar som exempelvis innebär att en huvudman årligen betalar höga kostnader i relation till potentiell avkastning eller att det föreligger en hög risk att den underårige vid sin artonårsdag står utan tillgångar. Överförmyndarnämnden tar hänsyn hur stor andel av pengarna som fördelats mellan högrisk, medelrisk och lågriskplaceringar.

Placeringens storlek

Då den enskildes tillgångar i första hand ska användas till dennes utbildning, uppehälle och nytta i övrigt och i andra hand placeras, behöver hänsyn tas till hur stor placeringen är i jämförelse med den enskildes resterande tillgångar. Har den enskilde ett separat sparkapital eller andra uppbundna tillgångar i dagsläget? Har den enskilde en månatlig inkomst eller mottar månatliga utbetalningar?

För huvudmän behöver hänsyn tas till månatliga utgifter, kostnader och att en buffert behöver finnas lättillgänglig för huvudmannen och ställföreträdaren för oväntade händelser i huvudmannens liv. Där behöver ställföreträdaren förebyggande fundera kring vilka risker och kostnader som kan uppstå i närtid för huvudmannen, så som exempelvis byte av bostad eller vårdkostnader på grund av sjukdom eller ålder.

För underåriga ska som huvudregel inte samtliga tillgångar placeras och i de fall där det kan aktualiseras, ska medgivande ske restriktivt. Dock appliceras inte denna förhållningsregel i de fall där en underårig endast erhållit uppbundna tillgångar, exempelvis vid gåva eller arv av fastighet. Skälet för denna inställning är att underåriga likaså behöver ha del av sina tillgångar lättåtkomliga för eventualiteter som kan uppstå.

Överförmyndarnämnden grundar sina beslut på de uppgifter som överförmyndarnämnden har tillgång till i det enskilda fallet. Därmed tas även hänsyn till vad som tidigare hänt i ärendet hos överförmyndarenheten och aktuell pågående handläggning. Överförmyndarnämnden tar hänsyn till om det exempelvis i den enskildes akt framgår att uttag beviljas med en specifik summa

varje år. Då behöver det säkerställas att de årliga uttagen ska kunna fortsätta i framtiden. Hänsyn tas först till den enskildes behov i närtid och placeringen kommer i andra hand.

Placeringens bindningstid och tillgänglighet

Placeringar kan antingen vara helt låsta, helt fria eller en variant av dessa. Beroende på placeringens utformning kan en låst placering innebära att medlen inte kan röras under en specificerad tid, eller om de ska återföras till konto, att viss avgift tas av banken. Hänsyn tas till hur lång bindningstiden är jämförelsevis med hur stor andel av den enskildes totala tillgångar som placeringen utgör.

Överförmyndarnämnden tar hänsyn till om placeringen gör att tillgångarna är lättåtkomliga eller inte. Om pengarna ska föras åter till den enskildes konto och en sådan återgång exempelvis innebär administrativa hinder, kostnader eller stor tidsåtgång påverkar det överförmyndarnämndens bedömning av placeringens lämplighet. En annan faktor som inverkar på placeringens lämplighet är hur stor del av placeringen som utgör den enskildes totala tillgångar.

Social situation

Hur den enskildes sociala situation ser ut är också en faktor som inverkar om samtycke kan lämnas av överförmyndarnämnden eller inte. Hur ser huvudmannens boende- och familjesituation ut? Är den underårige bosatt hemma hos sina legala förmyndare, är den underårige placerad i familjehem eller i jourboende? Vilket betalningsutrymme har den underåriges legala förmyndare? Överförmyndarnämnden behöver alltid ta den underåriges familjesituation i beaktande liksom om vuxna personer i den underåriges närhet har ekonomisk möjlighet eller viljan att bekosta sådant som faller utanför underhållsskyldigheten, som i annat fall den underåriges egna tillgångar skulle behöva användas för.

Den sociala situationen för den enskilde kan exempelvis påverka dagsbehovet av tillgångar till exempelvis fritidsaktiviteter eller teknologi som generellt bör ses som standard i dagens samhälle.

Undantag

Ställföreträdarens arbetslivserfarenhet

Vid bedömningen kan överförmyndarnämnden ta hänsyn till ställföreträdarens kunskaper kring bankväsende, aktie- samt värdepappershandel. Det innebär att om en ställföreträdare kan styrka att denne har gedigen kunskap i dessa områden från yrkeslivet ska överförmyndarnämnden ta hänsyn till detta i samband med bedömning av placeringens storlek och risk. Faktor som även påverkar denna bedömning är varaktigheten av ställföreträdarskapet.

Möjligheter vid handläggning

Överförmyndarnämnden kan kräva att ställföreträdaren lämnar in underlag som styrker den enskildes samtliga tillgångar och skulder. Detta kan bli aktuellt om det vid ansökningstillfället är oklart hur mycket tillgångar den enskilde har, eller om

överförmyndarnämnden uppmärksammar att den enskildes situation förändras under handläggningen av ansökan.

Förekomst i sociala register

Om huvudmannen får exempelvis ekonomiskt bistånd regelbundet eller förekommer hos Kronofogdemyndigheten med pågående skulder, påverkar detta överförmyndarnämndens bedömning av ansökan om placering av huvudmannens tillgångar. Hänsyn tas även till förekomst i sociala register. Om en huvudman exempelvis har mottagit en engångsutbetalning som försäkring eller arv och huvudmannen får ekonomiskt bistånd varje månad behöver överförmyndarnämnden ta hänsyn till detta.

Om en förmyndare får ekonomiskt bistånd, förekommer i polisens register eller förekommer med gamla avbetalade skulder eller pågående skulder hos Kronofogdemyndigheten, påverkar detta överförmyndarnämndens bedömning av ansökan om placering för underåriga. Om en förmyndare har ekonomiskt bistånd för sin försörjning kan det i särskilda fall innebära att den underårige ska bidra till familjens ekonomi med sina egna tillgångar. Det är också något som överförmyndarnämnden behöver ta hänsyn till vid bedömning av placeringens lämplighet och lättillgänglighet.